

महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ लागू असलेल्या पाटबंधारे प्रकल्पाच्या बाधित परिमंडलातील गावठाणामधून स्थलांतरीत न झालेल्या गावठाणातील प्रकल्पग्रस्तांना नवीन पुनर्वसित गावठाणाऐवजी रोख रक्कम स्वरूपात आर्थिक पॅकेज देण्याबाबत.....

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्रमांक- आरपीए-२०२३/प्र.क्र.१५८/२-१
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२
दिनांक- ८ फेब्रुवारी, २०२४

- वाचा:-** १. महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९
२. भूमी संपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करतांना वाजवी भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३
३. शासन अधिसूचना दि २७.०८.२०१४

प्रस्तावना-

महाराष्ट्र राज्यामध्ये दि.०१.०१.२०१४ पुर्वी पाटबंधारे प्रकल्पाच्या बाधित परिमंडळातील गावठाणासह जमिनी भूमिसंपादन अधिनियम, १८९४ च्या कलम ४ अन्वये अधिसूचना प्रसिध्द करुन संपादित करण्यात येतात आणि महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ च्या कलम ११ अन्वये बाधित व लाभधारक क्षेत्र अधिसूचना प्रसिध्द करुन अधिसूचित करण्यात येते. त्यामुळे सदर प्रकल्पामुळे बाधित झालेल्या प्रकल्पग्रस्तांचे पुनर्वसन महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ नुसार करणे आवश्यक आहे.

२. तसेच ज्या प्रकल्पांकरिता बाधित क्षेत्रातील जमिनींचे संपादन दि.०१.०१.२०१४ नंतर भूमी संपादन, पुनर्वसन व पुनर्स्थापना करतांना वाजवी भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा हक्क अधिनियम, २०१३ नुसार करण्यात आले आहे, केवळ अशाच प्रकल्पांमुळे बाधित झालेल्या प्रकल्पग्रस्तांना सदर अधिनियमाच्या अनुसूची-दोन नुसार पुनर्वसनाचे लाभ व भत्ते आणि कलम १०८ अन्वये ऐच्छिक पुनर्वसनाचे लाभ अनुज्ञेय ठरतात. या प्रकल्पामुळे बाधित होणाऱ्या प्रकल्पबाधित कुटुंबांना ऐच्छिक पुनर्वसनाचे लाभ देण्याबाबत शासन अधिसूचना दि.२७.०८.२०१४ अन्वये धोरण विहित करण्यात आले आहे.

३. तथापि, ज्या पाटबंधारे प्रकल्पांना महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ च्या तरतुदी लागू असुन दि.०१.०१.२०१४ पुर्वी या प्रकल्पाकरिता जमिनी भूमिसंपादन अधिनियम, १८९४ नुसार संपादित करण्यात आल्या आहेत, अशा प्रकल्पामुळे बाधित होणाऱ्या प्रकल्पग्रस्तांना शासन अधिसूचना दि.२७.०८.२०१४ नुसार ऐच्छिक पुनर्वसनाचे लाभ देय ठरत नाही.

४. महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ मध्ये पर्यायी शेतजमिनीच्या ऐवजी अथवा पुनर्वसित गावठाणातील भूखंडाऐवजी अथवा पुनर्वसनाऐवजी आर्थिक पॅकेज देण्याबाबत स्वयंस्पष्ट तरतुद नाही. दि.०१.०१.२०१४ पुर्वीच्या पाटबंधारे प्रकल्पांतर्गत बाधित गावठाणातील प्रकल्पबाधित कुटुंबांना पुनर्वसित गावठाणाऐवजी आर्थिक पॅकेज द्यावयाचे असल्यास सर्वांसाठी एक रक्कम ठरवावी लागेल. कारण, जो पर्यंत प्रत्यक्षात, बाधित कुटुंबांना अन्य ठिकाणी स्थलांतरीत करत नाही, तो पर्यंत प्रकल्पाचे काम सुरु करता येत नाही. परिणामी प्रकल्पाचे काम पुर्ण करण्यास विलंब होतो आणि

प्रकल्पाच्या खर्चामध्ये या कालावधीत लक्षणीय वाढ होते. त्यामुळे पुनर्वसित गावठाण तयार करण्याऐवजी आर्थिक पॅकेज अदा करण्याबाबत विचार करता येईल.

५. महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ नुसार दि.०१.०१.२०१४ पूर्वी ज्या पाटबंधारे प्रकल्पाच्या बाधित परिमंडलातील क्षेत्र अधिसूचित करण्यात आले आहे, अशा बाधित क्षेत्रातील गावठाणातील प्रकल्पबाधित व्यक्ती अन्य ठिकाणी स्थलांतरीत होण्यास तयार नसल्यामुळे किंवा त्यांच्याकरिता पुनर्वसित गावठाण निर्माण करण्यासाठी जमिन उपलब्ध नसल्यास, प्रकल्पाच्या बाधित परिमंडलातील गावठाणामधील प्रकल्पबाधित कुटुंबांचे स्थलांतरण करणे शक्य होत नाही. तसेच प्रकल्पाच्या बाधित क्षेत्रातील गावठाणांचे पुनर्वसन करण्यासाठी जमिन उपलब्ध होत नाही व जमिन उपलब्ध झाल्यास संपादन प्रक्रिया पूर्ण करण्यास पुष्कळ कालावधी लागतो. परिणामी प्रकल्पाचे कामाच्या पूर्णत्वास विलंब होतो व प्रकल्पाच्या खर्चामध्ये लक्षणीय वाढ होते. तसेच बाधित गावठाणातील प्रकल्पबाधित कुटुंबांचे पुनर्वसन धरणाच्या घळभरणी पूर्वी करणे शक्य होत नाही. या सर्व बाबीं विचारात घेऊन बाधित गावठाणातील प्रकल्पबाधित कुटुंबांचे स्थलांतरण करण्याकरिता अशा प्रकल्पग्रस्तांसाठी पुनर्वसित गावठाण तयार करण्याऐवजी देय असणाऱ्या नागरी सुविधांऐवजी तसेच पुनर्वसन व पुनःस्थापनाबाबतचे लाभ व अनुषंगिक भत्ते आर्थिक पॅकेज म्हणून अदा करून त्यांचे पुनर्वसन शिघ्रतेने करणे, प्रकल्पाच्या पूर्णत्वाचा कालावधी कमी करून व प्रकल्पाच्या किंमतीत होणारी लक्षणीय वाढ रोखून शासनावर पडणारा आर्थिक भार कमी करणे. याद्वारे प्रकल्पाचे लाभव्यय गुणोत्तर अनुकूल राखणे साध्य होईल.

६. प्रकल्पाच्या पूर्णत्वाच्या अनुषंगाने व किंमतीत वाढ न होण्याच्या दृष्टीने ज्या प्रकल्पग्रस्तांना शासन अधिसूचना दि.२७.०८.२०१४ नुसार ऐच्छिक पुनर्वसनाचे लाभ देय ठरत नाही, अशा प्रकल्पग्रस्तांसाठी पुनर्वसित गावठाण तयार करण्याऐवजी देय असणाऱ्या नागरी सुविधांऐवजी तसेच पुनर्वसन व पुनःस्थापनाबाबतचे लाभ व अनुषंगिक भत्ते आर्थिक पॅकेज म्हणून देणे संयुक्तिक ठरेल.

७. उक्त नमूद वस्तुस्थिती विचारात घेऊन त्यानुसार सर्वसमावेशक धोरण तयार करणे आवश्यक होते. त्यानुषंगाने मा. मुख्यमंत्री, महाराष्ट्र राज्य यांच्या अध्यक्षतेखाली दि.२६.०७.२०२३ रोजी झालेल्या महाराष्ट्र राज्य पुनर्वसन प्राधिकरण तथा राज्य पुनर्वसन व पुनःस्थापना संनियंत्रण समितीच्या बैठकीमध्ये धोरण प्रस्तावित करण्यात आले होते. तसेच दि.१८.१२.२०२३ रोजीच्या महाराष्ट्र राज्य पुनर्वसन प्राधिकरण तथा राज्य पुनर्वसन व पुनःस्थापना संनियंत्रण समितीच्या बैठकीमध्ये सदर प्रस्तावास मान्यता प्रदान करण्यात आली आहे.

८. यास्तव दि.०१.०१.२०१४ पूर्वीच्या व पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ लागू असलेल्या पाटबंधारे प्रकल्पांतर्गत बाधित क्षेत्रातील स्थलांतरित न झालेल्या गावठाणातील प्रकल्पबाधित कुटुंबांना घराच्या बांधकामाचा खर्च, सर्व नागरी सुविधा विकसित करण्यासाठी लागणारा खर्च व स्थलांतरित करतांना देय असलेले भत्ते यापोटी विशेष वाव म्हणून आर्थिक पॅकेज अनुज्ञेय करण्याबाबतची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय-

महाराष्ट्र प्रकल्पबाधित व्यक्तींचे पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ मध्ये पर्यायी जमिनीच्या ऐवजी अथवा पुनर्वसित गावठाणातील भूखंडाऐवजी अथवा पुनर्वसनाऐवजी आर्थिक पॅकेज देण्याबाबत स्वयंस्पष्ट तरतूद नाही. परंतु, प्रकल्पाच्या पूर्णत्वाच्या व किंमतीत वाढ न होण्याच्या दृष्टीने प्रकल्पग्रस्तांच्या इच्छुकतेनुसार प्रकल्पातील बाधित क्षेत्रातील स्थलांतरीत न झालेल्या गावठाणातील प्रकल्पग्रस्तांना भूमि संपादन, पुनर्वसन करताना उचित भरपाई मिळण्याचा व पारदर्शकतेचा अधिनियम, २०१३ च्या अनुषंगाने शासन अधिसूचना दि.२७.०८.२०१४ च्या धर्तीवर गावठाण ऐवजी रोख रक्कम स्वरूपात आर्थिक पॅकेज देण्यास मान्यता प्रदान करण्यात येत आहे.

२. राज्यामध्ये दि.०१.०१.२०१४ पुर्वीच्या व पुनर्वसन अधिनियम, १९९९ लागू असलेल्या पाटबंधारे प्रकल्पांतर्गत बाधित गावठाणातील प्रकल्पबाधित कुटुंबांना घराच्या बांधकामाचा खर्च, सर्व नागरी सुविधा विकसित करण्यासाठी लागणारा खर्च व स्थलांतरित करतांना देय असलेले भत्ते यापोटी खालील प्रमाणे आर्थिक पॅकेज अनुज्ञेय करण्यास मान्यता प्रदान करण्यात येत आहे.

प्रधानमंत्री (ग्रामिण) आवास योजनेतील निकषाप्रमाणे बांधलेल्या घराऐवजी	रु.१,६५,०००/-
निर्वाह भत्ता	
अ) बाधित स्थलांतरीत कुटुंबाला दरमहा एक वर्षासाठी	अ) रु. ३,०००/-
ब) अनुसूचित जाती आणि अनुसूचित जमातीच्या कुटुंबांना अतिरिक्त	ब) रु.५०,०००/-
वाहतुक भत्ता	रु.५०,०००/-
प्रत्येक बाधित स्थलांतरीत कुटुंबाला वाहतूक खर्च	
पशुधन असणाऱ्यांना किंवा छोट्या दुकानदारांना दयावयाची आर्थिक मदत	रु.२५,०००/-
गोठा किंवा छोटे दुकान असणाऱ्या कुटुंबाला एकवेळची आर्थिक मदत	
कारागीर/छोटे व्यापारी यांना एकवेळचे अनुदान	रु. ५०,०००/-
पुनर्स्थापना भत्ता	रु.५०,०००/-
घर बदलल्यानंतर एकवेळचे पुनर्स्थापना भत्ता	

३. वरीलप्रमाणे दर्शविण्यात आलेली रक्कम तसेच नागरी सुविधांवर अपेक्षित एकूण खर्च (प्रती भूखंड प्रमाणे) व त्या व्यतिरिक्त त्यावर २५% वाढीव रक्कम याप्रमाणे आर्थिक पॅकेज म्हणून देण्यास मान्यता प्रदान करण्यात येत आहे.

ज्या बाधित गावठाणांसाठी नवीन गावठाण विकसित झालेले असेल परंतु प्रकल्पग्रस्त स्थलांतरीत झालेले नाही, अशा प्रकरणी जे प्रकल्पग्रस्त आर्थिक पॅकेज घेतील त्यासाठी तयार करण्यात आलेला भूखंड लिलाव करून त्यामधील उत्पन्न प्रकल्पाच्या संस्थेला (ज्यांनी प्रकल्पासाठी खर्च केला असे) परत करण्यात येईल.

४. पेढी बॅरेज मध्यम प्रकल्प उपसा सिंचन योजना या प्रकल्पांतर्गत बाधित होणाऱ्या मौजा रोहणखेड व मौजा पर्वतापूर ता. जि. अमरावती या गावातील बाधित कुटुंब यांना नागरी सुविधा व पुनर्वसन विषयक इतर लाभ प्रस्तावित केल्याप्रमाणे रोख स्वरूपात पुर्वोदाहरण म्हणून वापरण्यात येणार नाही, अशा स्वरूपात विशेष बाब आर्थिक पॅकेज म्हणून देण्यास मान्यता प्रदान करण्यात येत आहे.

५. कोथेरी लघुपाटबंधारे योजना, ता. महाड, जि. रायगड या प्रकल्पांतर्गत बाधित होणाऱ्या शिरगांव येथील प्रकल्पबाधित कुटुंब यांना नागरी सुविधा व पुनर्वसन विषयक इतर लाभ प्रस्तावित केल्याप्रमाणे रोख स्वरूपात पुर्वोदाहरण म्हणून वापरण्यात येणार नाही, अशा स्वरूपात विशेष बाब आर्थिक पॅकेज म्हणून देण्यास मान्यता प्रदान करण्यात येत आहे.

६. महाराष्ट्र राज्य पुनर्वसन प्राधिकरण तथा राज्य पुनर्वसन व पुनर्स्थापना संनियंत्रण समितीच्या दि.२६.०७.२०२३ व दि. १८.१२.२०२३ रोजीच्या बैठकीमध्ये सदर प्रस्तावास मान्यता प्रदान करण्यात आली आहे.

७. त्याअनुषंगाने या दोन्ही प्रकल्पांना आर्थिक पॅकेजसाठी आवश्यक रकमेची परिगणना करणे, निधी उपलब्ध करणे आणि अंमलबजावणी करणे या बाबी प्रकल्प यंत्रणा जलसंपदा विभाग यांनी करण्यास मान्यता प्रदान करण्यात येत आहे.

सदर शासन निर्णय www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून, त्याचा संगणक संकेतांक २०२४०२०८१६२१२८४०१९ असा आहे. सदर आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने सांक्षातीत करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(डॉ. श्रीनिवास कोतवाल)
उप सचिव, महसूल व वन विभाग

प्रति,

- १) मा. राज्यपाल महोदयांचे सचिव, मंत्रालय , मुंबई.
- २) मा. सभापती, विधान परिषद, महाराष्ट्र राज्य विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
- ३) मा. अध्यक्ष, विधान सभा, महाराष्ट्र राज्य विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई.
- ४) मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय , मुंबई.
- ५) मा. उपमुख्यमंत्री (जलसंपदा) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय , मुंबई.
- ६) मा. उपमुख्यमंत्री (वित्त) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय , मुंबई.
- ७) सर्व मंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय , मुंबई.
- ८) मा. मंत्री, मदत व पुनर्वसन यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई.
- ९) अ.मु.स. (जलसंपदा) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
- १०) प्रधान सचिव (मदत व पुनर्वसन) यांचे स्वीय सहायक, मंत्रालय, मुंबई.
- ११) महालेखापाल (लेखापरीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र-१, मुंबई.
- १२) महालेखापाल (लेखापरीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र-२, नागपूर.
- १३) सर्व विभागीय आयुक्त.
- १४) सर्व जिल्हाधिकारी.
- १५) सर्व जिल्हा पुनर्वसन अधिकारी.
- १६) सर्व कार्यासन (मदत व पुनर्वसन), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- १७) निवड नस्ती, कार्यासन र-१ , महसूल व वन विभाग, मंत्रालय. मुंबई.